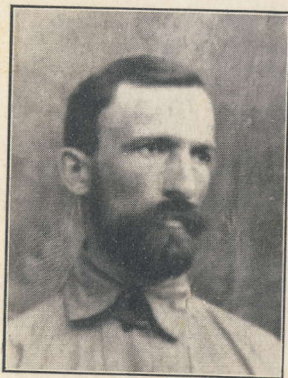
JOSO RUKAVINA

BRODOLOMAC NA LEDENOM MORU



NAKLADA SKOLA I DOM ZAGREB



JOSIP RUKAVINA
za vrijeme svoga boravka u Sibiriji

JOSO RUKAVINA

BRODOLOMAC NA LEDENOM MORU

NAKLADA „ŠKOLA I DOM“ ZAGREB

TISAK „TIPOGRAFIJA" D. D. U ZAGREBU

Uspomene starog našeg pomorca

Djedo Luka Ruković, odebeo starkelja, zdrav i nasmijan, a štovan i ljubljen u svom kraju — rado se družio s mališanima. Djeca su mu često dolazila i povjerljivo slušala njegove priče, kojih je bilo ko mravi u mravinjaku, a jedna ljepša od druge.

Stari mornar, djedo Luka, lijepo je razvodio svoje uspomene. Kao savjesna prelja tanko ih je raspredao u duge i bezkonačne niti, pa ih opet svijao u jedno. U jedan preživjeli događaj, u neizbrisivu sliku. Nama se pričinjalo na duši kao da smo svakiput od njega primili neke milošte. Dragocjene i nezaboravne stvari kao da je djedo Luka skrivao u naša srca. Kad smo, uveče, lijegali i sklapali oči, pričinjalo se često nama da stari mornar stoji pokraj postelje. Pače kao da smo osjećali i miris njegove kratke lulice, kojom je djedo katkad sve po zraku veslao, samo da nam pričanje bude što vjernije i da što većma uronimo u čarobnost njegovih misli.

O, to vam je bio pravi, pravcati naš pomorac. Do zadnjeg časa svoje starosti ljubio je taj revni brodar ne samo sinje, beskrajno

more, već i snagu besmrtnog života koji odiše nad njegovim valovima i crpi sokove iz onog obzorja.

— Sinci, star sam i nemoćan već za morsku pučinu. Kad je gledam ovako iz daleka, svisnuo bih od bola da u mladosti krenuh drugom stazom i da sam se odrekao mornarskih žuljeva.

— Bio bih tako izdajica svoje majke. Što bih većma stario, više bih ćutio na savjesti svoju podlost i ne bih imao obraza ni baciti pogled na njenu raspuklu grud. Da, more mi je bilo i biće neumrla majka!

— O, sinci, moji miljenici, nećete valjda ni vi biti izdajnici! ... I vi ćete kao laki galebovi poletiti na tu istu morsku pučinu, ne mareći hoće li vam biti maćeha ili majka, hoće li vas, kao i mene, doljuljati do sijedih kosa, ili će vas ko mlađano cvijeće pohraniti u svoje dubine . . .

— Al vi ste po srcu pomorci, a dušom morski brodari! Sinci, ugledajte se u djeda Luku, sjetite se njegovih priča ... Vaše će biti svakako ljepše! ... Svugdje napredujte! ...

Tako nas je uvijek jednakim duhom pojio i ko apostol morskih žalova tražio naša skrovišta da nam ucijepi neodoljivu čežnju za morem. Iz staračkog oka sijevala je časom vatra mlađanog zanosa, časom neobuzdano oduševljenje, radost, žalost, divota ili grozota — već prema sjećanju koje mu dolazilo na srce. Da nije bilo djece i staračkih uspomena, jamačno već davno ne bi bilo ni djeda Luke.

— Vi ni ne znate da sam bio među urođenicima sjevera?! ... Pravi, pravcati divljaci! ... Da ih slučajno sami sretnete kojom zgodom na putu, bila bi pokora i napast. Vaše se pete ne bi zaustavile ni pred rođenom kućom — iznenadio nas tako nekom zgodom naš ljubljeni starac. Nasmiješio se i zašutio.

— Kakvi divljaci?! ... Pričajte, djedo Luka, molimo vas! Pripovijedajte onako, polako i milo, ko što samo vi znate i hoćete ... Stali smo moljakati starog mornara. On se lukavo opet nasmjehnuo, napunio lulicu, dohvatio zažigač, kresnuo oganj i otpočeo ...

Zaplovili smo prema Skandinaviji ...

— Vaš djedo Luka bio je tada pomorac u najboljim godinama. Čvrst ko kremen, odlučan i neustrašiv. Imao je mjesto na našem trgovačkom brodu »Adriji«, gdje je u službi zbog poslušnosti i marljivosti imao dosta odanih prijatelja. Vršio je dužnost ložača tamo već par godina, a, razumije se, u pomorskom životu doživi čovjek svega i svašta.

Starac se zagledao u daljinu. Zeru je šutio. Nastade tajac. Kad smo se potpuno smirili i priljubili oko njegovog stočića i zaustavili, tako reći, dah, iz dubokih misli prenuo se djedo te nastavio tišim, toplim svojim glasom:

— »Adrija« je bila malena, dobro građena lađa. Šinjor Pietro, visok, mršav, u licu garav od dima i sunca i morskih vjetrova, hrabro i pametno je upravljao svojim brodom. Nije se

plašio oluje. Preko najbjesnijih valova istrajno je plovio određenom cilju, a kad smo srećno stigli u luku, kod prvog susretaja, uvijek me je kapetan Pietro dohvaćao za mišicu, tresao njome i šalio se:

— Kad Luka nahrani našu »Adriju«, lako je prkositi oluji.

— Poživio te Bog, dragi Luka!

Ali kapetan Pietro, zbog nekih nesuglasica s društvom, gospodarima broda, napustio je svoje dugogodišnje mjesto. Došao je poslije njega drugi, moguće i dobar i spreman pomorac, ali čovjek, štono kažu, bez mornarske sreće. Već na prvom putu, pod njegovom rukom, ode nam bijela »Adrija« u morske dubine. Zaplakala mnoga majka na kamenim našim obalama, a ostade dosta siročadi da se bez roditelja patnički prehranjuje. Čujte samo kako je djedo Luka ne pukim slučajem, već zagovorom sv. Gospe, na molitve mojih ukućana, majke, žene i djece, iznio živu glavu i tom zgodom doživio ove čudnovate događaje.

»Adrija« je sjekla daleku pučinu i odmicala prema Skandinaviji. Vozili smo tuda naše vino i svakovrsno južno voće, a natrag bi tuđe luke obišli i usput prevažali raznu robu. Tako smo činili već nekoliko puta. Znali smo svoje poslove i strpljivo snosili tegobe života na moru.

»Adrija« je već bila blizu svoga cilja. Već su se iz daleka opažali na skandinavskim bregovima tragovi svjetionika, kad sam noću stajao na palubi i gledao kako se bijesni valovi valjaju kao brijegovi sa svih krajeva oko lađe.

Ljutio sam se što ćemo kasnije zbog nevremena stići u luku, a još me više boljelo na srcu što na tmurnom nebištu nije bilo ni tračak vedrine.

— Luka, gdje si, Luka?... čuo sam zapovjednika. Idi odmah k peći i pazite obojica da nam »Adrija« u oluji ne malakše.

Kako sam dugo bio u ložionici, ne mogu znati, jer vrijeme u revnom poslu i suviše brzo odmiče. No meni se naskoro pričinilo da sam osjetio neki mukli udarac.

Javila se žurba, trka, zapomaganje.

— Svi u čamce za spasavanje!... doprlo kroz zapovjednikovu trublju i do naših ušiju.

Stao sam i zabezeknuto gledao u svog druga. Bili smo obojica bez košulje, znojni, vrući i iznenađeni. U isti mah pogledali smo na našu peć i velike brodske kotlove gdje je ključala para i koji u ovim zgodama unesrećenim pomorcima bivaju najopasniji.

Dohvatili smo bezglavo kaput i kroz polumrak sunuli prema izlazu.

Što je bilo kasnije, ne mogu vam točno ispripovjediti. Skočio sam s palube u bijesne valove. U duhu se oprostio sa svojima kod kuće i molio od Boga oproštenje za grijehe. U polusnu, sjećam se, dohvatio sam nečiju pomoćnicu ruku, a onda — izgubio svijest.

Probudio sam se kao bolesnik u tuđoj bolnici. Drug moj iz ložionice, siromah, nije se mogao spasiti, a ja sam dobio veliku vručicu i ozbiljno se razbolio od upale pluća.

Dva sam mjeseca ležao u bolnici. U prvom sam se borio sa smrću, a u drugom mjesecu, kad sam se oporavio, bio sam u brizi kako ću se vratiti bez novca i odjeće ko jadni brodolomac svojoj kući.

I tu se našao neki dobar Norvežanin pa mi obećao naći mjesto na ribarskom jedrenjaku. Cijelog ću ljeta ploviti, imaću i tamo u ložionici vrlo dobru zaradu. Kad dođe jesen, lakše ću se punih ruku vratiti u svoju dragu domovinu.

Norvežanin me pače oduševio da ću vidjeti kako se na Sjevernom moru lovi obilje riba, pače da će se s drugim brodovima upriličiti hajka čak i na kitove.

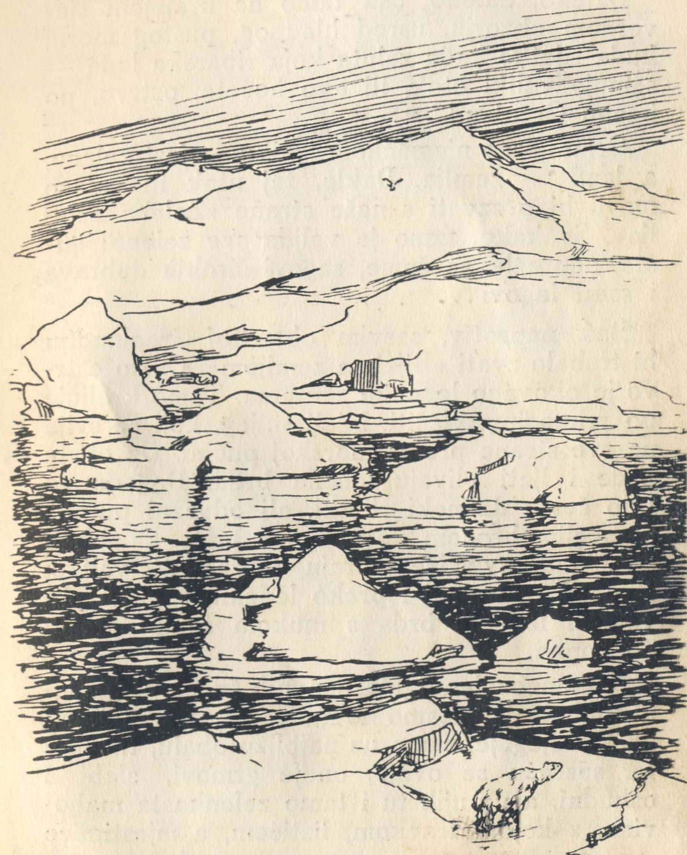
Radoznalost i mladost nije mi dala mira. Primio sam dužnost i s veseljem se otisnuo ponovo na široku pučinu.

Lov te godine nije bio bogznakako obilan. Ribari su se morali odmicati sve više na sjever, jer su naslućivali da je tamo bogato lovište. Plovili smo, plovili... dok se najednoć nisu pročuli sa svih strana poklici:

— Eno Grenlanda!... Eh, srećo naša!

— Ove godine nemamo očekivane zarade: moramo opet zimovati među Eskimcima.

— Nema druge pomoći, momci, što se mora, to nije ni teško. Daće Bog, opet ćete doći u svoje stare krajeve... tješio nas i bodrio zapovjednik lađe.



Eno Grenlanda!... Eh, srećo naša!

»Zelena zemlja«

Daleko, daleko, čak tamo na krajnjem sjevernom obzorju, usred hladnog, pustog mora, kuda rijetko kada zaluta koja ribarska lađa — samuje veliki otok, ili ako hoćete, ostrvo, po imenu Grenland.*

Grün — na njemačkom jeziku — jest zeleno, a land — zemlja. Dakle, taj otok ili ostrvo mogli bi prozvati s naše strane »Zelena zemlja«. Svakako, tamo je valjda sve zeleno: guste, nepregledne šume, sagovi širokih dubrava i sami lugovi...

Baš, naprotiv, sasvim obrnuto! Grenlandiju bi trebalo zvati »Bijelom zemljom«. Cijelo ostrvo je okovano ledenim santama. Tamo kraljuje po vrhuncima vječiti, bijeli snijeg, koji se svija na sve strane prema morskoj pučini. Uz obalu pače i ljeti plivaju ledena brda. Događa se vrlo često da neki rijetki, ali odvažni putnici sa svojim brodom ni ne mogu prići ka obali Grenlanda, već se moraju izvrgavati velikoj životnoj opasnosti i preko ledenih santa i plivajućih ledenih brda s mukom sami dolaziti do kopna.

Ni tamnozelenih, starodavnih šuma, ni baršunastih pašnjaka tamo ne možeš ni za živu glavu naći. Kojegdje, samo uz najbližu obalu, tik mora, susreću se ovdje, ondje grmovi, slabi i oskudni, a uz njih tu i tamo zelenkasta mahovina, s kojom travkom, listićem, a mjestimice

*) Grönland u Sjevernoj Americi.

s kojim sitnim, bezmirisnim cvjetićem i kiseljkastim jagodicama. A tamo dalje, malo više od morskog žala — uzdiže se ledeno polje, iz kojeg samo gdjegdje probija crni greben. Duboke, bezdane ponore pokriva snježna, uleđena koprena, pod kojom teku i ropoću hladni potoci ili se slijevaju razbuđeni slapovi i vodopadi. U velikim uvalama viđaju se čitava jezera od ove mrzle, iz snijega nabujale vode.



Tu se nađu i divlji bivoli — bizoni

U tim beskonačnim ledenjacima, dabome, nema mjesta za živa stvorenja. Zato samo uz obalu, gdje raste grmlje, trava, mahovina i lišaji, susreću se životinje: bijela polarna, svojim krznom dragocjena lisica, bijeli zec i nekoliko

vrsta sitnih skupocjenih zvjerčica, zerdav (hermelin), samur ... Tu se nađe i po koji sjeverni jelen — sob, a katkad i neka zasebna vrsta mrkih, dlakavih divljih bivola, bizona. Cijeli kraj oživljuju mnogobrojna jata sjevernih ptica plivačica. Ima ih više puta tako mnogo, da svojim piskom i cikom ustalasaju čitavo obzorje, pa ti se pričinjaju kao kakav oblak nalik onome, što obično nad domovinom sipa gusti dažd.

Po moru se praćakaju i ronjkaju gromadni kitovi, kljovasti morževi i miroljubivi tulnjevi. Tu se skiće i valja po snijegu i ledu u svako doba krvoločni bijeli medvjed. Rijetko, uz morsku obalu, nalaze se i ljudska naselja ...

Pripovjeda se da je Grenland bio ipak nekoć »zelena krajina« i da svoje ime nije bezrazložno dobio. Učenjaci tvrde da se po nekim znacima može predmjevati da se je kada-tada, barem u pretpotopno doba, u Grenlandu doista rasprostirala bujna i raskošna šuma svakojakog bjelogoričnog drveća: hrastova, topola, bukava, klenova, brestova ... Pače, zamišljaju da je tamo cvao ružmarin, zorio vinograd i rasle tropske palme. No u to doba nijesu tamo živjeli ljudi. Po pričanju prvi je od Europejaca tuda zalutao neki normandijski pomorac Erik Riđij.* Bio je u domovini kao ubica osuđen na smrt, a zatim pomilovan i protjeran iz svoje zemlje. Otputio se po pučini u daleki svijet. Lutao, gladovao, borio se svojom slabom lađicom s bijesnim valovima i pukim slučajem našao se na nepoznatoj zemlji. Tri je godine tako Erik proboravio u Grenlandu. Tada se opet dao na morski put. Susreo na pučini svoje zemljake ribare i s njima se povratio u stari kraj. Proširio je iz zlobe svuda glasove tobože o bogatoj i srećnoj zemlji — O bajnom »zelenilu« velikog ostrva toliko je svima pripovijedao, da su se mnogi njegovi susjedi dobrovoljno uputili u »zelenu zemlju«. Doista su stigli u Grenland, ali su mnogi ubrzo uslijed teškog života i nevremena tamo pomrli, dok se ostali jedva jedvice spasili i nekako srećno iznijeli živu glavu. Tek tada pročulo se svuda o »zelenoj zemlji« i pomorci sa sviju strana svijeta rado su zbijali šale na račun Erika Rižija i njegovih lakovjernih zemljaka. Nitko nije više želio poći na taj ostrv i još ni danas nema tamo evropskih iseljenika.

*) Neki su podaci o Eskimcima uzeti iz knjige M. I. Kamskoga: Dikari severa. Biblioteka Stupina.

Ali pomenuti otok ipak nije bez ljudi. Tamo su se već davno, davno udomili zasebni prastanovnici. Čudna, osebujna čeljad ima poseban način života, a tko ih vidi i upozna, nikad ih neće zaboraviti.

To su urođenici sjevera — Eskimci.

Kako su dugo oni u Grenlandiji, jamačno, nitko ne zna. Vjerojatno i oni su, kao i pražitelji Amerike, došli ovamo iz matice ljudskog roda — Azije, pa kad su nadošle velike nepogode na zemlji, kao napr. jaki zemljotresi, u tom predjelu, nastale su mnoge promjene — izmijenila se zemaljska površina i Eskimi ostadoše na svom otoku, udaljeni od svijeta, da se

prilagođuju teškim životnim prilikama i prkose ledu i snijegu što ih kao neprijatelji uvijek okružuju.

Eskimci — divljaci sjevera

Tako su ih prozvali sjeveroamerički indijanci. Riječ »eskimos« kod njih označuje onoga koji se hrani sirovim mesom. Eskimci doduše radije jedu kuhanu hranu, ali s užitkom gutaju i sirovu ribu i meso, osobito ako je zamrznuto.

Sami sebe Eskimci zovu jednostavno — ljudima.

Budući je naša lađa bila u neposrednoj blizini eskimskog naselja, mogao sam dolaziti k njima i vidjeti u svakoj prigodi kako ti »ljudi« na svom ostrvu živu.

Vanjštinom nisu bogzna kako lijepi. Niskog su uzrasta, s kratkima rukama i nogama, a velikom glavom. Lice im je smeđe, crnkastožuto, plosnato, sa širokim vilicama. Nos širok, zgnječen. Oči crne i žive kao ugarci, a nakoso smještene ko da su s Kinezima u rodu. Kosa također crna, oštra kao četina. Žene i muškarci tako su si nalik, da ih ne možeš na prvi pogled ni razlikovati. To je zato što muškarci nemaju brade ni brkova, a i odjeća im sa ženama jednaka. I žene i muškarci idu u hlačama, košulji, čizmama i šubari, sašitih iz jelenjih koža. Ženska odjeća razlikuje se jedino time, što je obično iskićena raznobojnim, prišitim ili ušitim, ptičjim ili lisičim kožicama. Na leđima imadu

skrojenu vreću u kojoj nose dojenčad. U prvi mah odjeća vam žitelja Grenlanda nije lijepa, ne može se nama dopasti, ali kad ju promotrimo malo pomnije, vidimo da je izrađena brižno, savjesno, a, što je glavno, veoma je udobna. Ne samo da je topla, već je i nepromočiva. Hlače se zadjenu u čizme i onda zavežu tako vješto i dobro, da voda ne može u njih nikako doći. Za lovca i pomorca ovo je vrlo važno i prijatno.

Uostalom, za lov po moru Eskimci, ako je potrebno, oblače još posebnu, daleko još savršeniju i nepromočivu odjeću — sašitu iz jelenjih (sobovih) i tulnjevskih crijeva. Ovoj mudrosti naučila ih nužda i potreba. U borbi za život ljudski um mnogo je toga korisna za sebe izmislio i pronašao. Eskimi da nemaju tako dobru odjeću, već bi davno izumrli.

Ma da smo naš jedrenjak obložili sa svih strana debelom naslagom snijega, koji smo nekoliko dana zatim sa svake strane zalijevali vodom, da se uhvati što deblja ledena kora, da nikaki vjetrovi ne mogu u donje dijelove lađe prodirati — ipak, držim, ne bi ostali na životu, da se nismo sprijateljili s našim sjevernim susjedima. Za raznovrsne naše sitnice (ogledalca, mirisne sapune, žigice, nožiće . . .), a osobito za duhan i rakiju, dobili smo s njihove strane eskimsko odijelo.

Pa i u njihovoj odjeći isprva nismo smjeli tamo ostati ni boraviti dugo na slobodnom zraku. Obrazi nam se zamrzli u najkraće vrijeme. Najvećma je stradao nos. Najprije te studen

počne štipati i kao iglom bockati. Suze ti vrcaju. Osjećaš kako ti se trepavice, pune inja, same sklapaju. Onda ti pobijeli nos. Čim te je netko upozorio na nj, već je obično bilo kasno. Zalud si ga trljao snijegom i požurio u lađu. Za dan-dva pojavio se iza toga na nosu mjehur. Dok se nije omjehurio, nos nisi smio od bola ni taknuti. Ispod mjehura skupljala se žućkasta voda. E, muka i pokora — a u isti čas i velika radost što nisi ostao bez rođenog nosa te se vratio kući na ruglo i sramotu.

Neki su nam drugovi, jadnici, umrli od zime. Nekima su otpali prsti na rukama i nogama. Poslije smo se znali bolje čuvati od zime, ali smo ipak, eto, imali dosta tužnih žrtava. Dva čovjeka i nisu mogla nikako ozdraviti. Noge su im otekle, bile u gnoju, i dok nisu stigli napokon u pomorsku bolnicu, nisu se oslobodili muka. Što mislite, obojici su morali otsjeći bolesne noge. Kao bogalji vratiše se svojim kućama. Oni nikad, vjerojatno, neće zaboraviti eskimsku zimu, niti će kome preporučiti da plovi prema Grenlandu.

Čim se sunce poslije duge sjeverne ili, kako se kaže, polarne noći — koja traje tamo oko tri mjeseca — pokaže napokon na nebu, Eskimci se prihvaćaju neumornog posla. Kroz ljeto (u koliko se može tamo govoriti o ljetu) moraju si urođenici sjevera spremiti mnogo hrane za dugu i ljutu zimu. Sunce se s proljeća svakim danom sve duže pokazuje na obzorju, dok, na koncu, početkom svibnja ostaje tamo sasvim t. j. oko tri mjeseca tamo opet nema

noći — ni izlaza, ni zalaza sunčanog, već sunce kao ogromna, sjajna lopta kruži uokolo sa svih strana i baca svoje blage zrake na sumornu grenlandsku krajinu i ledene litice.

Koliko blagodati za jadne tamošnje ljude?! Koliko sreće i radosti izaziva sunce u onim krajevima, gdje tako dugo caruje noć i zima.

Sunce umiljato sjaji i grije, a snježna koprena uz morsku obalu lagano se topi. I zemlja oćuti toplotu sunca pa se odmrzne oko jedan metar dubine. Javlja se u njoj majčina snaga i počne nicati zelena travica, a pokažu se kojegdje i skromni cvjetići.

Ali Eliskimac ne može očekivati da ga rođena gruda prehranjuje. Zemlja mu ne može pružiti hranu, to on odlično zna i razumije. Ovdje, ondje koji korjen, slatka mahovina, patuljasti grmovi s crvenim bobama, ukusna jagodica — to su darovi otadžbine na kopnu. On ih veoma cijeni, zaslađuje se njima, ali od njih ne može biti sit, niti od njih samo živiti.

Pravu svoju hranu nalaze urođenici sjevera na moru. Oni ljube kopno, ali kao pravi pomorci ljube i svoje more. Oni znadu svaki njegov dašak i ne boje se njegove veličine.

Čim se javi sunce, dolijeću nepregledna jata raznih plivačica. Hrane se ponajviše ribom i travom, a u nepristupačnim hridinama Grenlanda svijaju svoja gnijezda. Iz gudura šuljaju se u zelene doline sobovi i mrki bivoli-bizoni. S daleka mora primiče se k obali obilje riba i morske zvjeradi: morževi, tulnjevi, a javljaju se

morski psi i kitovi. Riba se primiče kopnu da u slatkoj vodi ostavi svoju ikru, a morska zvjerad opet hoće na obali da izleže svoju dojčad. U tom metežu, da kažem, seobi morskih žitelja, za Eskimce dolazi vrijeme živog posla i mukotrpnog rada.

Ponajprije moraju ostaviti svoja zimovišta i postaviti što skorije ljetne salaše. I ovi su posvema osebujni.

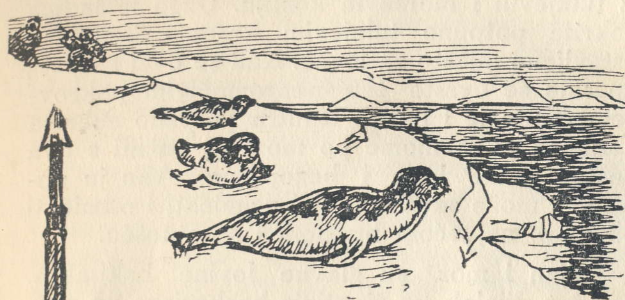
Sjeverni predjeli nemaju šuma i tamo se rijetko gdje nađe komad drveta. Stoga ovaj narod veoma cijeni svaki komadić, svaku treščicu, svaki odlomak lađe što mu ih morski valovi slučajno izbace. Tamo se drvo vrlo čuva i troši samo na najpotrebnije, poglavito na sitne stvari.

Kako će, dakle, tamošnji pomorac bez drveta izgraditi salaš?! Tu su potrebni stupovi, pregrade, priječke — Eskimci su se dosjetili jadu, pa mjesto kolaca drvenih uzimaju dijelove kostura onih velikih životinja što ga okružuju. Veoma često cio salaš je sastavljen iz rebara glomaznog kita. Ozgora ga prekriju morževim i tulnjevim kožama i— kuća im gotova. Živjeti se može!

Zatim Eskimci brže bolje sabiru svoj alat i oruđe za lov.

Kakvo im je oruđe?

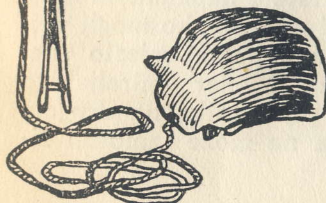
To su svakovrsne stupice, lukovi, ostve, koplja, strijele itd. Sve je smišljeno iz onog pribora koji se oko njih nalazi. Koplja su osobito lagana, s oštrom kosti na kraju ili izbrušenim kremenom. Rijetko se susreće željezo.



Harpun — sprava za lov na tulnjeve i morževe

Pogledajmo kakovu spravu imadu za tulnjeve i morževe! Eskimci im kažu »harpun«. To je kratka sulica za koju je na dugoj niti privezan naduveni mjehur. Sulicu lovac stavi na drveno koplje. Kad zapazi zvijer, lukavo se privuče, gađa i spretnim zamahom baci sulicu t. j. harpun. Koplje mu ostane u ruci, a za sulicom se vuče mjehur. Pogođena harpunom zvijer ne može se zbog mjehura dugo zadržati ispod površine mora. Kad iznemogne i oslabi uslijed gubitka krvi, lovac bez poteškoća dođe do plijena.

Ali je veoma prikladna i njihova lađica, na kojoj polaze u morski lov. To je »kajak«.



Rebra su kajaka obično sastavljena

iz tulnjevih i morževih kostiju. Ozgo je lađica pokrita potpuno tulnjevim krznom, samo je ostavljeno mjesto za lovca. Kad se ovaj smjesti, opasuje se čvrsto tim nepromočivim pokrovcem. Tako je i lađica iznutra potpuno suha, a Eskimac pliva njome po morskoj pučini s dva vesla veoma lako i bezopasno. Ako je potrebno, može se tiho u njoj primicati i odmicati po vodi, najvećom brzinom i spretnošću.

Tuljan i morž su glavne lovine Eskimaca. Nijedan dijelak tih životinja beskorisno ne propada. Meso i salo služi za hranu, a slanina osim toga i za rasvjetu i grijanje zimunice, kad drva nemaju. Zvijeri i ribe na sjeveru ispod kože imadu debeo sloj slanine, da ne osjećaju studen. Krzna Eskimcu trebaju za odjeću i obuću, za pokrovce salaša, lađica i saonica. Kosti se iskorišćuju za razne predmete. Žile se suše kao konci i konopci za lukove, vezaljke i šivanje odijela.

Bez tulnjeva tamošnji pomorci ne bi mogli ni dana živiti. Kad smo im rekli da kod nas nema na jugu tih životinja, oni nisu mogli razumjeti, kako se može bez tuljana i lova uopće na svijetu postojati.

Kad su neki revni misionari potražili divljake sjevera da ih pokrste i nadahnu kršćanskom ljubavi — Eskimci nisu nikako mogli pojmiti što je jagnje, pa su napokon mjesto »nevinog jagnjeta«, uzeli za primjer »miroljubivo tuljanče«. Pače i život pravednika na drugom svijetu i sve milote raja ne može tamošnji žitelj sebi protumačiti drugačije, već da u tom blaženom kraju, u bistrim i toplim vodama plivaju mnogobrojni tuljani, ribe i ptice, koje same blagopokojnicima dolaze u ruke, kao zasluge za sva dobročinstva što ih je za života na zemlji svojim plemenitim djelima stekao.

Priča se također da je neki misionar vatreno među Eskimcima propovijedao vjeru u jednog i pravog Boga Ljubavi i napominjao koliko rajskih blagodati očekuje onoga koji živi po zakonima sv. vjere u vječnom rajskom blaženstvu — a ovi su ga radoznalo zapitali:

— A ima li tulnjeva u vašem raju?

Propovjednik se začudio njihovoj neukosti i iskreno priznao da tamo tih životinja nema, već je to carstvo anđela i kerubina.

— Tada vaš raj nije za nas stvoren! — napomenuli su Eskimci. — Gdje nema tulnjeva, nema ni za nas života!

Događa se da stanovnici s otoka Grenlanda koje godine budu osobito srećni i da nadvladaju u moru svoj veliki i bogati plijen — kita. Čim zapaze njegovu nazočnost, posebnim znacima dovikuje se sa svih krajeva i složno, u svojim lakim lađicama, okružuju morsko čudovište. Lovci sa svih strana gađaju u kita svojim harpunima, dok se konačno ovaj, sav krvav i izmučen, mrtav ne protegne po moru. Sad nastane napor i muka, dok se bogata lovina ne privuče do obale i ne izvuče na kopno. Kad se i taj posao završi — eto ti narodnog praznika! Slava, veselje, plesovi, cika i pjesma! Kako i ne bi?! Ta jednim kitom može se cio zaselak

izdašno prehraniti i biti sit kroz svu dugu i oštru zimu.

Eskimci spretno love ribu blizu riječnih slapova, kad ne može uslijed zapreke da plovi dalje da leže svoju ikru. Hvataju i gađaju razne ptice. Cijelog su ljeta neumorno zaposleni, samo da što više mesa prikupe za zimu.

Polarna svjetlost

16. 7. 51.

Zaboravio sam napomenuti da sam te zime doživio dva velika događaja.

Po redu u tromjesečnoj noći na jedrenjaku smo stražarili i čuvali ga od kake nesreće. On bijaše jedina naša utjeha i nada. Nismo mogli dočekati dana kad će se pokazati sunce i kad ćemo moći, ma i s velikom životnom opasnosti između ledenih brda dovršiti ribolov te krenuti na topli, dragi naš jug.

Noć je tamo bajna. Tišina beskrajna. Na daleko i široko sve je mrtvo, ukočeno, uleđeno. Bijeli, savršeno čisti snijeg okitio se svugdje baršunastim injem, koje se cakli ko biser i drago kamenje.

Iz lađe puzi stup gustog dima. Ko da se i dim na velikoj studeni mrzne, nekako se ne razilazi po zraku. Veliki crnkasti kolobari kao kakovi golemi baloni vise nad nama i plašljivo se gurkaju te čuvaju u zajednici.

Zvijezde su neobično jasne, krupne, zlaćanoblistave. Ko da ćeš ih dohvatiti rukom tako su blizu. Bože moj, gledaš ih, gledaš i uzdišeš nad divotom tog nebišta i čudiš se kako su tamo



Ako ulove kita — eto ti narodnog praznika!

zvijezde drugojačije smještene. I samo nebo sa svojim čarima kao da je tamo za nas bilo tuđe: zvijezde su nas gledale zabezeknuto i žalosno. Bojali smo se da više nikad nećemo na svojim žalovima uživati krasote našeg ljetnog noćišta, kad se ospe cio kraj zvijezdama i kad po moru mimo ribarskih svijeća titraju odrazi njihovi, pa se drobe i rasipaju u zlatnu prašinu i trake.

Gledam tako kao stražar u dalj i snježnu tišinu, kad mi ujedared zasja neko čudnovato svjetlo. Bacim pogled na mjesec i vidim oko njega lijepe ljubičasto-žućkaste kolute. Bili su kao i pređašnjeg vremena široki, nježni, prozračni, kao, recimo, pojas naše duge, kad sunčani traci probijaju kišne oblake.

No ovog puta sjajni krugovi oko mjeseca bili su daleko veći, a boje su se isticale jače. I meni se pričinilo da se znamen sv. krsta pojavio na nebu i da odrazuje po beskrajnoj daljini svoju svjetlost.

Od uzbuđenja nisam znao što da činim. Pobojao sam se da me prevarila ledena samrt i da me neopazice nosi u drugi svijet. Besvjesno sam potrčao u donje jedrenjakove prostorije i vikao drugovima iza svega glasa:

— Braćo, zaboga, ne spavajte! Čudo je vani! ... Znaci na nebesima ... Svjetlost! ... Zapalilo se čitavo obzorje ...

— Ne bojte se, ljudi, to je ta glasovita sjeverna, tako zvana, polarna svjetlost ... Nisam ju vidio, ali sam čuo i čitao ... — Počeo nas

tako miriti zapovjednik lađe, a odmah je i sâm pobrzao na palubu.

— Žurite se, momci, ne propustite priliku. To vam je najljepša krasota nebeske prirode! E, djeco, djeco! Da mi je ma jednim okom prije smrti pogledati ono što sam tada vidio — čini mi se da bih bez straha otišao na drugi svijet.

... To nisu bile proste, obične, svagdanje naše boje. To je bila nebeska svjetlost, razumijete li vi, svjetlost koju samo nebo može dati!

Ako kažem da je časom postalo nebište rumeno kao krv, to ne mislite da u isto vrijeme nije bilo i drugih boja. Sve su boje bile uvite u divnu maglu, a crvena se nekako protegla po sredini i najjače bacila na nas svoj odraz. No tako nije dugo potrajalo. Po rumenilu se poče pokazivati žućkastozelenkasta pruga. Ide, upravo puzi, ko da je živa, a iz nje po stranama vrcaju, kao rebra, nove prugice, pa se razilaze u stotinu bojica, tračaka, prskalica ... i uviru u magleni veo ostalih obojenih obruba i zavjesa ...

Stali smo ni živi, ni mrtvi, pa se krstimo i klanjamo velikom Bogu. Kao da se spremaju njegove staze — ko da se ukazala svjetlost rajska ... I zapovjednik lađe, i zadnji mornar i ribar — stoje zajedno pogruženi u svetačko raspoloženje, u tajanstvo strahopočitanja i snagu molitvene šutnje.

Zinuli smo od čuda i pobožno, kao krotka i slabašna djeca, posmatrali smo svjetlosti na nebu i suznim okom pratili svaku promjenu, svaku novu rasvjetu — gibanje i miješanje —

talasanje i rađanje neopisivih boja — koje samo nebesa mogu dati i čuvati u svojim njedrima.

O, mi se klanjamo kod kuće izlazu i zalazu sunca, koje u to doba na stotinu načina ozlaćuje našu krajinu i more! Zanose nas svakiput tom zgodom po obzorju obojeni oblaci. A što bi tek činili da nas iznenadi zimi polarna svjetlost i da osjetite ono, što sam oćutio daleko tamo na sjeveru — u dugoj tromjesečnoj noći.

Poslije smo mnogo puta izilazili noću van i očekivali rečenu nebesku pojavu, ali je više nismo, u takom sjaju i veličini, ni jedanput opazili. Vidjeli smo još nekoliko manjih, također lijepih slučajeva, ali su bili kratki i maleni.

Čudnovato je da su boje svakiput nicale drugim redom i sastavljale nove oblike. Mnogo sam se kasnije trudio i nastojao doznati, kako je ova rasvjeta ograničena samo na sjeverne polarne krajeve, ali mi nitko, pa ni učeni ljudi, nisu znali protumačiti ovu pojavu. Kažu, to je elektrika ili munjina zemlje i neba. Uvjeravaju da je to djelo bezgranične zemaljske prirode, a ja tvrdim da je to djelo Božje i da dobri Bog ne zaboravlja ni one siromahe što životare na obali Grenlanda.

Njima, baš njima, treba nebeske svjetlosti!

Sačuvao sam i drugu uspomenu iz tih vremena. Bijaše to u doba, kad smo očekivali dolazak sunca i veselili se skorom odlasku.

Gledao sam nepomično u dalj, kad opazih da se uz tiho škriputanje nešto primiče ka onom mjestu, gdje smo obično slijevali napoj i bacali ostatke jela. Pogledam pozornije, a to je bio oveliki bijeli medonja. Polako se pomiče, dok neprestance proteže na sve strane razmjerno prema tijelu dosta malu glavu i oprezno crnkastom njuškom ispituje cio okoliš, ne bi li se gdje ukazala prilika za napadaj, ili opet zadnje vrijeme za bezglavi bijeg.

Kako je taj bijeli lupež skroman bio u to doba, kad se tek zeru priroda probudila od zimskog sna, a dok još nijesu stigle ostale kopnene i morske životinje. Za njih je medonja strah i trepet, besamilosni, okrutni krvolok. Pustinja se boji lava, a na ledenim liticama gospodari bijeli medvjed. Oni kraljuju svaki na svom području i nema bojazni da će među njima doći do neprijateljstva.

U prvi čas pobojao sam se četveronožnog došljaka. Kad sam se sjetio da imam u ruci sigurno oružje i da stojim visoko iznad medvjeda, okuražio sam se i mirno posmatrao njegovo oprezno tapkanje. Zvijer je prišla na smetište i lakomo griskala odbačene kosti i ostatke našeg jela. Tako se je dogodila nekoliko puta. Medvjed je pokorno dolazio i pokunjeno se vraćao natrag.

Vidio sam ljeti kako Eskimi spremaju »poslasticu« za medvjede. Komade oštrih usa kita oni su šiljili kao igle, pa ih umakali i svijali u rastopljenom salu. Salo su držali u ledu da

bude krutog, okruglog oblika, a da se savijene oštre usi*) ne mogu nikako opaziti.

Ove »poslastice« na sve načine podmeću sjevernim medvjedima, koji su inače vrlo lakomi na salo. Ako medvjed pojede nekoliko ovih jabuka, salo se u njegovoj utrobi rastopi, a bodljike se odmah ispruže i, dabome, ubrzo prouzroče konac života. Lovci po tragu nalaze lješinu i vesele se skupocjenom, uvijek masnom krznu.

U onoj neopisivoj dosadi počeo sam spremati »poslasticu« za mog medvjeda. Smijali se drugovi i na moj račun nizali razne doskočice. Nisam se na nikog obazirao, već sam sve prigotovio i postavio na našem smetištu za sjevernog medvjeda smrtonosnu meku.

Čekao sam s velikom radoznalosti i već sam unaprvo nagađao u koje će vrijeme zvijer k lađi doći. Čekao sam i dočekao. Medvjed je lakomo pojeo podmetnuto salo. Za desetak sati našao sam ga kako se u bolovima svija na nekoj izbrežini. Nanišanio sam ravno u glavu i spriječio mu zadnje muke.

Kad sam se vraćao u domovinu, da nije bilo onog velikog, neobično lijepog masnog medvjeđeg krzna, možda i ne bi tako lako i brzo došao do kuće.

Žao mi je doduše bilo dati drugomu tako lijepu uspomenu, ali pomisao na kraj svog ro-

*) Usi, rožane ploče, u kitovim raljama služe mjesto zuba za hvatanje ribica i račića.

đenja i želja za što bržim povratkom bila je jača i vrednija za mene od čitavog Grenlanda . . .

Nezasitni sladokusci

— A kako, djedo Luka, inače Eskimci živu? — upitali smo, jer je starac bio prekinuo svoju pripovijest.

— E, djeco moja, kako kada! Ako imadu dosta mesa, onda dobro. Ako nemaju, e, tada je zlo i nesreća.

Velika studen u sjevernim predjelima zahtjeva da ljudi moraju mnogo jesti. Meso, slanina, loj — daje čovječjem tijelu toplinu. Što se bolje zimi takova hrana troši, otporniji je čovjek i lakše prkosi studeni.

Eskimci vrlo mnogo mogu pojesti. Običan čovjek može kod njih ujedanput da izjede šest do sedam kilograma ribe, a poslije toga može popiti još koju litru rastopljenog loja. Jelo je za njih pravi, pravcati tjelesni i duševni užitak.

Kad sam se jednoć svratio, u eskimskom zaselku, našem dobrom susjedu, iznenadio sam se i začudio kako su tamo ljudi lakomi u jelu.

Znanac naš Kulituk povratio se iz lova kući, gladan i umoran. Sjeo je, ili bolje prilegao uz masnu morsku ribu i upravo ju gutao tako pohlepno i brzo, da sam se bojao, neće li se zagušiti. Tu nema kruha, nema zalogaja, nećkanja i praznog razgovora.

Kulituk je gutao ribu do krajnjeg umora. Upravo se opio njome i zadovoljno iznemogao, držeći još uvijek otvorena usta i u njima slatku komadinu ribe... Dok je tako ležao u polusnu, još je uvijek gutao i primao novu hranu, koju mu je žena gurkala u usta. Ako su ova bila prepuna, žena je svojim zubima suvišak zalogaja odgrizla, bez promišljanja i žacanja, vjerojatno, naučena na taj posao i običaj od rane mladosti.

Kulituk je ležao nepomično, žmureći, a samo je lagano micao čeljustima. Kad su vremenom ostala usta prazna, zadovoljno je hrkao. Cijelo mu je lice bilo masno. S usnica se cijedila mast od polusirove ribe na obje strane podbratka i dalje je puzila po vratu.

Sretan želudac — blaženi sladokusci!

Kad sjeverni pomorci uživaju toliko u hrani i mesu, razumljivo je da moraju preko kratkog ljeta mnogo usrdno raditi i biti srećni lovci, da se opskrbe hranom za zimu.

Jer najveći neprijatelj Eskima nije oštra i duga studen — već strašna glad.

Ako se pojavi glad, tada prijeti jadnom narodu neminovna smrt. Više puta cijeli zaselci jednostavno, iza lošeg i nesrećnog ljetnog lova, uslijed gladi izumiru u najvećim mukama. Očajni ljudi tom prilikom izjedaju vlastite mrtvace i stoga neka plemena i prozvaše »samojedcima«.

Krivo bi činili da »samojedce« zamišljamo kao neke bojovnike koji stalno vode međusobnu borbu, pa se tako uništavaju. Ne. Ovo su

dobri, miroljubivi ljudi. Među njima nema neprijateljstva. Kruta priroda i suviše im otežava život, pa svoju braću kao supatnike iskreno ljube i u nevolji im pomažu.

Urođenici tropskih krajeva nemaju ni pojma za ovakove tegobe života, kad im priroda pruža gotovu hranu, svakovrsno voće kroz sve dane u godini. Ne mogu plemena južnih urođenika ni cijeniti blagodati svog kraja, pa se stalno međusobno svađaju. Na ratištu i boju nalaze svoje zadovoljstvo. Tako se iskorjenjuju i stoga propadaju. Stoga će i potpuno nestati, ako ne promjene način života i svoju snagu ne iskoriste za pametan i ozbiljan posao.

Eskimci su pleme koje nikad nije ratovalo i neće ratovati sa svojom braćom, ljudima, već njihov rat traje sa strahotama ljute zime i užasima glada. Pa smijemo li zamjeriti tim dobrodušnim borcima, ako se sretno dočepaju masnog zalogaja, pa do mile volje zadovolje svoj lakomi želudac?!

Zimovnik kao golemo bijelo jaje

U neumornom i neprestanom radu brzo je minuo tromjesečni sunčani dan, a počeli se javljati znaci dolazeće zime. Opet će utihnuti voda. ponovo će gusta jata svakojakih ptica ostaviti Grenland. Gdjegdje samo viđa se još preostala zvjerad, dok morževi i tulnjevi polako na ledenim santama odmiču po pučini.

Eskimci se moraju u zadnji čas spremiti za zimu da ih ne zateče iznenada u ljetnom salašu.

Moraju se pripremiti topli zimovnici. To je zadnji posao prije zime, a poslije će nastati dugi i predugi odmor.

Drugi polarni narodi, Lopari, Ostjaci, Tunguzi, Jakuci, Kamčaci... obično za svoj zimski boravak imadu zemunice*. Iskopaju dosta široku, metar — metar i po duboku jamu, da se može tamo smjestiti nekoliko po krvnom rodstvu najbližih porodica, onda ju sa strana obložе debelom naslagom u red složenih komada naorane tratine, gore saviju i povežu stupove, rašlje, grane — pokriju slamom, zemljom i opet tratinom i — zemunica je gotova. Traje ne samo jednu, već i više godina — odnosno zima, jer ljeti u njima nitko neće da udiše vlagu i plijesan, kad se daleko prijatnije čovjek osjeća u slobodnoj prirodi, pokraj čadora ili salaša.

Eskimci ne mogu naći dosta drveta za slične zemunice, a postoji bojazan da bi one možda zimi propuštale toplinu i da bi se tako žitelj ostrva Grenlanda našao u grdnoj neprilici.

Što su zato izmislili Eskimci? Oni svake godine za zimovanje grade posebne svoje zimovnike koji nas izdaleka sjećaju na velika, snježna jaja, ustubočena na prostranoj ledenoj stepi. Kao da ih je snesla neka velika, velika polarna bijela ptica i da će se iz tih jaja izleći zasebna čudovišta.

*) Pisac ove pripovijesti živio je u sjevernoj Sibiriji, pa je neka plemena tamošnjih urođenika upoznao i posmatrao njihov način života.

Eskimci grade svoje zimovnike iz snijega i leda. Pronađu gdje je dobro utapan snijeg, pa ga izrežu na goleme četverouglaste komade. Tada zabilježe na čistacu velik krug i oko njega počnu slagati, širok, par metara debeo snježni zid. Polako se podižu prema vrhu i, kao naši seljani sa sijenom, zaobljuju čunjastu tvorevinu, dok ne dobiju lijepo veliko snježno jaje. Da zimovnik bude udobniji, pronalaze i debeo, proziran led, pa ga mjesto prozora stavljaju u zidove. I unutar je cio namještaj sastavljen od tvrdog snijega. Klupe, postelje, ležaji. Sve je od pravog, pravcatog snijega. Baš kao u priči! Ko da je sve spremljeno ne za živa bića, već za snjegoviće. Ulaz u zimovnik neobično je dug, nalik širokoj cijevi ili kakom dugačkom tunelu. U zimovnik se ne može slobodno ući, već čovjek mora potrbuške puzati.

Pa kako ljudi živu u tima zimskim domovima?! Vrlo lijepo. Cio dom iznutra oblažen je toplim krznima. Tamo je tako toplo, da se djeca valjuškaju po krznu gola i ne misleći, kako ljuta studen mrvi vani ledeno inje i od zime kako prskaju široke sante.

— A kako je s ognjištem, djedo Luka? — upitao je netko od nas.

— Kake su to peći što led i snijeg griju, ali ga ne tope?!...

Djedo se nasmijao.

O vatri ne može biti ni govora. Vatra je vatra. I na sjeveru i na jugu. Eskimci imadu nekakove široke kamene posude, kao naši ta-

njuri, samo u sredini imadu izbočinu. Tu je fitilj — žižak, uvit od tanke mahovine. Uokolo je slanina i loj, a fitilj gori neprestano u zimunici.

Možete si misliti kako je zagušljivo u toj prostoriji i kakav vonj i dim moraju Eskimci zimi neprestano udisati. Fitilj im svijetli — fitilj ih grije. Glavno je toplota — a čistog zraka zimi na Grenlandu nitko ne želi.

Kad sam kroz dugi hodnik nekako dopuzao u taj čovječji brlog, čudnovato mi bilo na srcu. Čim sam odmaknuo zavjesu od dvostrukog tulnjevog krzna, odmah me porazio neobični vonj i toplota. Domaćina je sjedio u pročelju. Protegnuo se bezbrižno i dobrodušno smješkao. Prsa su mu bila razgaljena. Ovelika glava zabačena na zatiljak, gdje ju je grijalo bijelo sobovo krzno. Crna kao ugljen, kratka, četinasta kosa još se jače isticala na onoj dlakavoj bjeloći, koja je skrivala debeo snježni zid i njegovu hladnoću.

Kuda mu drago pogledaš, svuda po stijenama i stropu krzneni zastori, ko da si u kakovom začaranom dvorcu. O, kako bi veliku vrijednost imale zvjerinje kože i kožice na našem tržištu.

Tu je bijela košuljica od čistog hermelina na mladom djevojčetu što je sjedilo u kutu, bojažljivo me posmatralo i usrdno kažiprstom kopkalo po nosu. Hermelin je bijel, samo ima crni repić.

Tu na glavi dječačića šubarica bijaše od samura, najdragocjenijeg krzna na svijetu.

Na stijeni je bilo pokrivalo sastavljeno od samog krzna polarne lisice. Čudna igra prirode: ljeti je sivkasta, jeseni modrikasta, a kad nadođe zima, tada je bjelija od snijega.

Eskimac mi rado pokazivaše svoja krzna i pokretima ruke, lica, očiju — tumačio na svoj način kako te zvijeri živu, kako ih love i gdje se mogu pronaći.

Lisice su i tamo mudre, prepredene — dovitljive. Dok zimi medonja gladuje i nemirno luta po pustim snježnim liticama, lisica si ljeti sabere svakojake divljači, pa ju spretno sakrije među pukotine ledenjaka. Ona i zimi iskoristi bogatu ljetnu lovinu, jer ledenjaci izvrsno uščuvaju od gnjiloće svaku tvar.

Tamo negdje na Ledenom moru, u sjevernom predjelu Sibirije, našli su ljudi početkom ovog stoljeća slučajno uleđenog mamuta. To vam je, znate, prije potopa bila velika, velika životinja, nalika našem današnjem slonu. I, pomislite! Mamutovo meso — poslije šest tisuća godina — još je poslužilo psima za hranu.

Eskimci su imali i nekakovo posuđe. Iz kitovih kralježaka vidio sam tamo zdjele i lonce. Bilo je nešto i posuđa iz kamena. Pače kao da su znali — dabome, na veoma jednostavan način — poput naših lončara ispeći glinu i domoći se kake zdjelice, tanjura ili lule.

Jer Eskimci, u svojoj zimskoj dosadi, rado prikrate vrijeme i u oblacima ispušenog duhana. Samo se tamo duhan više žvače, jer, po njihovom mišljenju, tako se liječe usta i zubi. Od jednolične, sirove hrane Eskimci mnogo

pate od neke posebne bolesti (skorbuta), što se širi u čeljustima. Zazubice se ognoje, zubi oslabe, zaliju krvlju i ranama. Bolesnik ne može jesti. U teškom životu biva im, siromasima, zbog ove napasti još teže.

Ali nemojte misliti da je u eskimskom naselju inače čisto. To su vam skroz-naskroz prljavci. Neizlječivi ušljivci. Prođe te volja da s njima jedeš masnu, zamrznutu ribu, kad im pogledaš pomnije ruke i lice. A kad Eskimac segne rukom u njedra pa izvuče svoju rođenu, šesteronožnu krvopiju — pravu, pravcatu uš i odmah ju prinosi u usta i slasno zgriska te proguta — onda ti se sva utroba preokrene i jedva dočekaš da im zauvijek okreneš leđa.

Oko eskimskog zimovnika nalaze se slične snježne obgrade i naslage za skladište hrane kao i za domaće životinje — za njihove pse i sobove.

Kako Eskimac voli i pazi svoje vozače?

Svoje pse žitelji Grenlanda čuvaju kao članove porodice. Zimovnik je za njih jednako topao, a hrane se istom hranom.

Događa se da Eskimac ima i koji desetak pitomih sobova, ali to je rijetkost. Od sobova bi imao mlijeko, izvrstan loj i meso, ali se sobovi na Grenlandu slabije rasplođuju. Maleni su tamo za njih pašnjaci.

Uz obalu Ledenog mora, na sjeveru Sibirije, gdje se protežu nepregledne močvarne ravnice,



Svoje pse čuvaju Eskimci kao članove porodice

pune mahovina i lišaja — tu je kraljevstvo pitomih i divljih sobova.

Tamo sibirski urođenik ima desetak stotina domaćih sobova. Oni mu služe i kao tegleća marva. Na njima Sibirac prevaljuje stotine i stotine kilometara vozeći na sajam svoje kože i crvene bobice (tako zvana »kljukva«), kojih tamo ima u obilju po mahovini, a kojima se Rusi rado naslađuju, pijući čaj i jedući od tih bobica posebne kolače.

Lijepo je pogledati kad urođenik izađe na step, pa počne udarati štapom o štap da sazove svoje sobove. Zimi bjelkasti, a ljeti tamnosmeđi — sobovi sa sviju strana trče uzdignute glave. Na snijegu se u prvi mah i ne mogu prepoznati. Dolaze sobovi svom gospodaru na poziv veoma rado, jer ih ovaj ma čime razveseli: ili im pruži malo soli, ili im baci koji naramak suhe mahovine.

A zimi sobovi, jadnici, teško dođu do hrane. Oni vam, siromasi, ponajprije moraju nogama odgrtati snijeg da dođu do pašnjaka. Malo kopkaju nogom, a malo griskaju zamrznutu travicu. Tako im prolazi vrijeme. Mučan i jadan život zimi, ali lijep ljeti. Za par nedjelja sobovi se — poslije zimskog gladovanja — tako udebljaju, poljepšaju i razgoropade — da ih ne možeš prepoznati.

Eskimci, kako rekoh, neobično cijene stado sobova. Rado ih love po zimskoj poljani, ako opaze da su divlji, ali glavnu pažnju obraćaju svojim psima.



Tada Eskimci rado gađaju divlje sobove.

Bez svojih pasa ne bi Eskimci mogli dogoniti divlje sobove. Na malim, lakim saonicama, pod šestero, ili osmeropregom, složnih, za vožnju izučenih pasa, juri lovac po Grenlandu kao strijela. Tankim, dugim bičem Eskim izvrsno vitla po zraku.

»Hi... hi!« — kliče urođenik sjevera svojim lakim vozačima, držeći na sobovim rogovima tanke uzde.

Nerado Eskimac zimi putuje. Boji se snježnih mećava. Sitna se bijela prašina stalno vitla nad sniježnim utrenikom. Kad malo jače zaduše sjevernjak od ove prašine ne možeš ni makac. Kao najfinije brašno slijepi ti oči, začepljuje nos, sjeda na grlo. Psi izgube utrenikom smjer i čovjek lako na poljani zaluta.

Ali kad se Eskimac izveze, ako su mu psi složni — onda ti je to vrlo lijepa i udobna vožnja. Osobito koncem zime, kad snijeg otvrdne i počne pomalo suziti, kad nije više tako bezobrazno studeno — tada Eskimci često putuju i rado gađaju lukom grenlandsku zvjerad.

Međutim i ljeti psi prevažaju eskimsku porodicu u salaše i u snježna skladišta dovoze meso, ribe i divljač.

U dugoj zimi ima i veselja

Djedo Luka već je bio sustao. Već je kasno bilo, a nitko se nije od njega odmicao. Svi smo pozorno slušali njegov tihi govor, omotan onog puta nekom zasebnom tugaljivosti. Nisam

to tada mogao razumjeti, ali kasnije, kad sam i sâm lutao po svijetu, počeo sam shvaćati zašto je djedo o Grenlandu govorio sumornim glasom i radšta je često tupo gledao u neku daleku, neodređenu daljinu.

To vam je čudnovato, djeco moja! Svaki kraj na kruglji zemaljskoj ima svoj čar i posebnu svoju privlačivost. I tamo, gdje si tobože najviše stradao, gdje ti je boravak bio najneprijatniji, poslije, kad ostaviš to nemilo mjesto, javlja se u tebi neki tihi, sakriveni bol i neizbrisiva žalost za minulim časovima i za preživjelim događajima.

Možda je to otsjev one žalobnosti koju čovjek stalno nosi u srcu kad počne stariti i kad osjeti da mu snaga kao sunce pomiče prema zapadu.

Djedo se Luka trgnuo od misli. Napunio svoju lulicu i ponovo se sjeo među nas.

— Neću ja, momčići, zaboraviti ni radosnih dana s ostrva Grenlanda. Ipak, u svom siromaštvu, u nevoljama, Eskimci se znadu veseliti i radovati.

Oni se rado sastaju i u družbi s užitkom pjevaju pjesme, slušaju priče i zajedno provode eskimske zabave. U naseljima pače sjeverni pomorci grade i zasebne velike zimunice, da kažemo, društvene domove, gdje se samo održavaju pomenuti sastanci i gdje Eskimci prikraćuju svoju zimsku dokonicu.

Sjećam se da tamo slave veliki praznik na kraju svake zime, kad zarudi rumena zora i najavi skori dolazak željno iščekivanog sunca.

Bio sam tom prigodom na jednoj eskimskoj zabavi, a sjećam se još i danas neobične »pretstave«, na kojoj su domaći glumci prikazivali utjelovljenu, tužnu i šaljivu borbu zime s proljećem.

»Umjetnici« kao pretstavljači stavljaju na glavu posebne maske, ko u naše pokladno doba, da tako budu nalik na različite duhove, u koje svi Eskimi tvrdo vjeruju.

Oni su uvjereni da svakim dijelom prirode — nebom, zemljom, ledenjacima, morem — vladaju posebni dusi — »gospodari«. »Gospodari« su dobri ili zli. Višeput se i dobri znadu rasrditi, a, naprotiv, i zli se dusi dadu udobrovoljiti i smiriti. »Gospodar« čovječjeg tijela jest duša. Ali i životinje imadu po njihovom mnijenju također duše.

Od zlih duhova dolaze svakojake bolesti. Ako se hoćeš osloboditi bolesti, mora se zao duh protjerati iz kuće. Zato su potrebni opet posebni vračari — »coprnjaci«, kako oni kažu: šamani! To su ljudi s tajanstvenom moći. Oni znadu protumačiti raspoloženje jednih i drugih duhova i svojom voljom mogu na njih uticati — pače mnogoput s njima i vladati. Šamani, misle Eskimci, znadu razgovarati s »gospodarima«. Od dobrih tražiti pomoć, a sa zlima voditi borbu. Kad čovjek oboli, bežalosni zao duh može uništiti cijelu porodicu, ako ga šaman iz bolesnog tijela ne protjera.

Zao duh naliči nekoj repatoj, čudnovatoj životinji. Dok ga šaman kod bolesnika zaklinje da iziđe, tri bubnjara udaraju naizmjence u

talambas, a dva šamana stoje kraj ulaza da duh, kad ostavi oboljelo tijelo, protjeraju van.

Ako »tjeranje duha« bude uspješno, čovjek je potpuno zdrav. Veselje — pjesma i ples.

O, blaženi, o, dobri moji Eskimci! Ne samo da su veseli, nego su i dobrodušni. Živu svi kao braća složno, a ne vole svađu. Rado daju jedan drugome sve što imadu. Nisu sebični, nisu zlobni. Muževi ljube svoje žene. Nisu s njima grubi, već blagi i laskavi. Osobito ljube Eskimci svoju djecu. Mnogo se za njih brinu. Događa se da majka, u vrijeme oskudice, dobrovoljno prestane jesti, samo da djeca ne poumiraju od gladi. Bilo je slučajeva da je jadna majka skapala od gladi, a djeca ostala na životu.

Ne samo da su dobri, već su pametni Eskimci. Krivo bi činili, ako mislite da su glupi i duševno zaostali. Mnogo oni mudruju. Da se nisu odlikovali svojom otpornosti i razboritosti, sigurno bi davno već u tako teškim životnim prilikama izumrli.

Kad im čovjek izbliže razgleda odjeću, posuđe i sitne nakite, vidi se kako ti urođenici imadu mnogo lijepih osjećaja. Za umjetnički izričaj Eskimca svjedoče nam fino, točno, savjesno izrađeni ukrasi na mnogom anoraku (hlačama) i kamikku (čizmama). Ponoćno sunce i varnice polarnog svjetla ne mogu mimo njih proći bez traga. I srce i duša Eskimaca ispunjeni su zasebnom ljepotom — samo ih ljudi u prvi mah ne razumiju i ne opažaju.

Pače Eskimi na osebujan način znadu zapisati i svoje misli. Kao i drugi stari narodi, gdje današnja pismenost još nije prodrla, oni svoju zamisao ovjekovječe crtežem. Sličice njihove iskazuju ono, što mi ispisujemo slovima i riječima.

Vidio sam na nekoj dugoj morževoj kljovi kod starog Eskima pomenuto pismo. To je još uspomena od njegovih predaka. Opisuje se, u nekoliko nacrtanih sličica, lovački doživljaj na moru.

Prvi crtež prikazuje čovjeka koji jednom rukom upire na sebe, a drugom u daljinu. To znači: otpremio sam se. Drugi crtež s podignutim veslom veli: s lađicom na more. Zatim čovjek ima jednu ruku pod glavom, a na drugoj se vidi uzdignuti prst t. j.: spavao sam jednu noć u salašu na otoku. Kružnica s točkom u sredini kaže: sjedim u salašu. Zatim slijede dalje crteži: otplovio sam dalje — našao sam nenaseljen otok (kružnica bez točke) — spavao sam tamo dvije noći — lovio sam tulnjeve harpunom — gađao sam i lukom — vratio sam se u naselje s dva svoja druga (dva vesla okrenuta nazad).

Nagovarao sam Eskimca da mi ovu »ispisanu« morževu kljovu proda za uspomenu, ali se nikako na takav čin nije mogao odlučiti. I suviše je ljubio svoje pretke. Bogzna, pomišljao je stari Eskimac, kakova bi ga nevolja mogla stići, kad bi ta čarobna kljova otišla na topli jug i postala vlasništvo bijela čovjeka.

Obećao sam bio Eskimcu i našu brodarsku harmoniku. Koliko god su oni rado plesali uz njezinu svirku i željeli imati u svojim rukama tako »divno glazbalo« — ipak se starac predomislio i konačno rekao:

— Ta harmoniku bi i onako naša djeca, dok bi se odrasli ljeti nalazili u ribolovu, ubrzo iskvarila.

— Čast harmonici — a neka bude čast i eskimskoj slikovnici!

Zbogom, bijeli Grenlande!

Napokon je prošla i ta, ljuta, nezaboravljena zima. Cio je snijeg pokazivao tamniju, modrikastosmeđu boju. Zrak je bio zasićen nekom mirišljivom vlagom. Obzorje se nije tako daleko rasprostiralo. Nije bilo prozračno, već ovito maglenim koprenama. Pokazivao se i zamamni ruj — glasnik sunca i pramaljeća.

Na brodu našem također se osjećao novi život. Zapovjednik — miran, promišljen Šveđanin — postao je življi: glas mu bio oštriji, obilazio svuda i tražio da se sve dovede u poredak.

— Nećemo valjda opet, i još jednu zimu, proležati na obali toga uleđenoga ostrva!... Ako vi, beskućnici, uživate u toj pustoši, ja imam svoju obitelj — ženu i djecu.

— Moji drugovi sjede za punim stolom, među ljudima, odmaraju se — uživaju — a ja, nesrećnik, hranim eskimske uši i uzalud čeznem za domaćim ognjištem.

— Nećemo se više varati. Radićete kao crvi i mravi. Još prije pravog dolaska sunca nalovićemo ribe, oguliti s njih salo i ikru — pa brže bolje razapeti jedra. Zbogom, Grenlande!

— Sve spremite za lov!... Lijenosti je bilo dosta!... Tko neće slušati — nek ostane među Eskimcima. Možda će vremenom postati njihovom poglavicom. Neka mu budu srećni ulеđeni dvori!

... Tako nas zapovjednik počeo ganjati, ružiti, mučiti na sve strane. Ko da je u sebi osjetio novu snagu života i ko da mu je nova vlast doletila s dalekih norveških zaliva.

Još se nije pravo ni razdanilo, već nas je potjerao na ledenjake i neke litice, da čekamo prve grenlandske goste — jato morskih pasa. Najmio je i nekoliko Eskimaca da nas pouče, kako se može najlakše i najbrže otpočeti prvi ribolov.

— Budite vrijedni, pa nam ni ne treba kita. Obilan lov morskih pasa može ispuniti do vrha naša brodska skladišta. A više nam ni ne treba!...

U dalji smo čuli gdje ispod ledenjaka žubori potok. Na podnožju zaliva razlijevao se u veliki sivkasti krug, a rodio se iz snijega kojeg potajice nestaje.

Patuljasti grmovi tu i tamo podižu svoje glave. To su eskimski voćnjaci — gdje djeca sabiru crvene bobe. Na ovisokom grebenu već proviruje čupava trava. Tamo je i grenlandska

resulja u kojoj će se kasnije šareniti sitni, bezmirisni cvjetići.

Oko potocima rastočenih litica budi se morska voda. Kao veliki i ogromni div pučina se javlja i prska prve pjenušaste valove.

Na prokinutoj ledenoj kori, nastaju zatoni i jezera. Teško je i za život veoma opasno čovjeku u to doba hodati po kliskim santama i zazirati na svakom mjestu, hoće li ga dubine zauvijek progutati.

Ali morali smo ići na posao.

U moru su već žurbale ribe. Naokolo lijetala jata ptica. Život je prodirao sa svih strana.

— Evo ih, evo!... povikali su Eskimi, naši predvodioci, daleko ispred nas.

— Brže, brže!

U zalivu se sabralo toliko morskih pasa, da smo ih željeznim kukama jednostavno probadali te izvlačili na led. Čim su iz vode uzdigli glavu, odmah smo po njoj lupali i žrtvu ubijali. Zakrvarila se voda. Žurba u punom jeku. Sad je žetva — sada je ribarska berba.

Čitavo brdo divljih morskih pasa poubijali smo te izbacili iz mora. Znojni, umorni, žedni i gladni. Ne radeći ozbiljno cijele zime, noge su nam od posla drhtale, mišice nas strahovito boljele.

Idućih smo dana morali derati slaninu. Koža tvrda. Morskih pasa mnogo. Svi smo bili musavi, ljutiti — ko kažnjenici na teškoj robiji.

— Krvavi je naš krušac!... uzdisali ribari, a zapovjednik nas ganjao kao lijenu paščad.

Radili smo neumorno. Umoran, ogorčen, nisam se ni obazirao na okoliš. Nisam imao vremena ni volje da se razgledam po Grenlandu i da posmatram svoje Eskimce kako dočekuju dolazak miljenog sunca.

Sav snijeg i led oko našeg broda morali smo uokolo odbaciti, isjeći, da na nj ne nahrupe plivajući ledenjaci.

Svuda je led hujio i praskao, a mi smo morali kao bez duše raditi. Tako reći, nismo ni spavali — nismo se nikad ni odmorili.

— Kad odjedrimo na pučinu i krenemo svojim kućama, tada ćete opet crkavati na palubi. Sada bez duška radi, ili se baci strmoglavce u more...

Zapovjednik je vikao, grozio se i plašio. Ruke su nam bile pune krvavih žuljeva. Nitko nije odgovarao na ovaj bezčovječan postupak prema radnicima. Svi su znali da je zapovjednik vršio svoju tešku, nemilu dužnost i da će se njegovo lice ponovo udobrovoljiti, kad ribarski jedrenjak, uz povoljan vjetar, krene na jug.

... U tim časovima topli jug svima je ležao na srcu, kao jedina utjeha i nada u danima bola i prijegora...

Još smo imali i tu sreću da smo, već nekako blizu povratka, ulovili ogromnog grenlandskog kita. Imao je takove ralje (pet metara duljine, a tri širine), da bi u tu usnu kitovu šupljinu mogao stati naš oveći čamac, skoro sa svima

momcima. One rožane ploče ili usi — kako Nijemci kažu Fischbein — bile su dugačke do pet metara. Tko bi vjerovao da se taj ogromni morski sisavac hrani samo sitnom ribom i račićima.

Kit izvanredno brzo pliva. Mnogi su nam pobjegli. Pomeli tragove. Ovomu smo se slučajno došuljali, kad je mirno ležao na vodi i drijemao. Oko petnaest tisuća litara ulja dao nam je taj kit...

Što smo prošle godine zanemarili, ovog ljeta potpuno smo nadoknadili. Jedrenjak nam je bio pun puncat. Ribolov izvanredan.

Smješkao se Švеđanin, kad smo dovršili poslove. U njegovoj duši valjda su oživjele slike i osjećaji zbog žene i djece. Bogzna, kakve će im darove donesti, kako će ih iznenaditi — kako će smireno provesti jednu zadovoljnu, dugo očekivanu, obiteljsku zimu.

— Momci, mi idemo ravno u Hamburg. Čim stignemo u luku, odmah ćete dobiti svoju dvogodišnju plaću.

— Tko bude želio, može odmah ostaviti brod i poći svojoj kući!... Brate Luka, ti ćeš mi, svakako, prvi odmagliti.

Požurio sam se na Jadran...

Ne mogu vam opisati svoje osjećaje koji su se počeli buditi, kad je lak sjeveroistočnjak naduo naša jedra, a brod se lagano pučinom vraćao na evropsko pristanište.

Već sam bio malaksao dušom i mahnuo rukom na drago svoje Jadransko more i one mile bijele kamene kućice, što se ispod Velebita kao cvijeće svuda razasule.

Ležao sam na palubi i srkao otvorenim ustima svježi morski zrak. Ćutio sam kako me njegova moć sve više opija i omamljeno sam sanjario o svima onima koji su mi bili na srcu i za kojima je ujedared neobično silno počela čeznuti moja duša.

Zatvorio sam oči i pritajio se kao da tobože umoran od neprekidna i naporna posla tvrdo snivam, a, zapravo, u meni je kipjelo sve žiće i ja sam osjećao da mi krv drugačije kola po čitavom tijelu i da se u meni probudila svaka pojedina žilica.

Eh, djeco, djeco! Daće Bog, pa ćete i vi, kao pomorci i daleki brodari, osjetiti što znači boravak u tuđini, među tuđim svijetom — što će to reći grijati se na tuđem suncu i disati tuđi zrak.

Vi još ne možete ljubiti naše jadranske žalove! Vi ne možete čeznuti za sutonima svog Jadrana, za mirnoćom naših čempresa i pijevom naših sestara — dok ne pođete daleko u svijet i dok ne osjetite što je to rastanak sa svojim krajem i što čovjeka guši na srcu, kad ga lađa nosi u nepoznati, daleki svijet — a najbliža mu rodbina dobacuje, maše suzama nakvašenim maramicama, zadnji, ljubavni: Zbogom!

Kad smo srećno stigli u Hamburg, jedina mi misao bila da se odmah, i što brže vratim svojoj kući.

Na dugom putu, poslije brodoloma i bolnice, zametnuo sam negdje svoju mornarsku putnicu. Primio sam od Norvežana cijelu dvogodišnju plaću. Kupio sam si odjeću, obuću — sve novo i pristojno. Za svoje ukućane također sam nabavio lijepe darove. Sve je bilo u redu — samo nisam imao putnih isprava. Bojao sam se da ću na koncu, poslije tolikih patnja, pasti pod redarstvenu sumnju i nekoliko se mjeseci potucati od zatvora do zatvora, dok, osramoćen i jadan, bez zarade i uštednje, ne osvanem u općinskoj pisarnici svog sela.

Potražio sam starješinu pomorske straže i sa suzama rekao:

— Gospodine, pustite siromaha brodolomca! Neka bez zapreke ide u zavičaj, koji mu se pričinja kao jedina sreća na zemlji.

— Ishodite mi čim skorije putnicu. Otiđite sa mnom u poslanstvo moje države, preporučite me — da se što prije otpravim na put.

— Daću vam za pomen veliko, bijelo runo grenlandskog medonje. Ja sam ga svojom rukom ubio, oderao i do vas donio. Čuvao sam ga kao zjenicu oka. Ležao sam na njemu i snivao o dragoj svojoj domovini. Kad sam uzdisao od bola i klonulo opustio glavu na ovo medveđe krzno, uvijek mi se činilo da me neka tajna sila izdaleka tješi. Na tom krznu ko da je bilo odmaralište eskimskog dobrog duha, koji me je vazda napajao nadom da ću ipak stići natrag u domovinu i da ću svoje staračke kosti ostaviti pod sjenama domaćih čempresa.

Krzno sjevernog medvjeda imalo je snagu: već drugi dan dobio sam putnicu. Kao gospodin, veseo i zadovoljan, sjeo sam u prvi vlak i krenuo preko Njemačke na dragi svoj jug.

Sa smiješkom sam gledao na velike gradove, lijepo uređena sela i varošice. Čudio sam se naprednim krajevima, oranicama, livadama — dobro njegovanoj stoci i svakojakim uređajima. Na mahove mi munula kroz pamet pomisao na Grenland i pred oči mi dolazili mali, glavati Eskimci. Bože, kako je to već daleko, daleko bilo.

Sve je za mene već bilo kao neka čudna, upamćena sanja.

No što sam se više primicao Jadranu, gubila se u meni ravnodušnost. Nisam imao mira. Skakao sam po vagonu sad s jedne strane na drugu. Od prozora na prozor.

Oprostivši se s Ogulinom i tubastim Klekom, ispod kratkog prorova eto me u Gomirju, a zatim u Vrbovskom. Srce mi zadrhtalo, kad sam stigao u Fužine. Zelenilo, svježina, lakoća. Sve mi pred očima nekako titralo. Sve se uzdizalo. Kuda sam pogledao — slike sve ljepše i slađe!

Kad sam minuo Lič i došao na Plasu, nisam mogao izdržati. Potrčao sam na obližnji humak i uzdahnuo sretno i blaženo: m o r e — d r a g i m o j J a d r a n !

Ta to nije ona silna, nepregledna, hladna pučina! To je naš pitomi, omiljeni zaliv — skromni, a čarom bogati Kvarner! Tu su već

cvatući žalovi. Po kamenju buji smilje i kovilje — žari se karamfil — smiju se ružice.

Brže — brže!

Eno Betlehema našeg — staroslavnog Bakra. Tu je Meja — tamo je Draga — a tamo, tamo?! — Eno, već se vidi! . . . Tamo je čempres moj! — Tamo se bijeli kućica naša! . . .

Plakao sam kao dječarac — ali ne od bola, već od radosti i sreće . . .

Gorki udesi — slatke uspomene

Djedo se Luka dugim pričanjem zamučio, jer su mu mnoge uspomene trzale osjetljivu dušu. Spominjući minule doživljaje, u njemu se ponovo javljale radosti i bolovi. Srce mu opet treptalo od ushićenja nad svim onim što je vidio, što je u muževnoj snazi preživjeo, a što mu još i danas počiva u pameti i često dolazi pred oči.

— Momčići, djedo vam je sustao! . . . Kad se sastanemo drugom prilikom, kazaću vam svoje zgode i nezgode s ostalih strana širokog svijeta, kuda sam brodio i gdje sam postepeno ostavljao dijelove moga života i komadiće drage prošlosti.

— Svugdje sam imao zasebnih doživljaja, koji su mi, za čudo, ostali u svijesti. Pače, što sam stariji, kao da sami odnekle izviru i naviru u pamet . . .

— Sve ono što si u mladosti doživio, ponovo te u starosti pohađa i svugdje vidiš sebe, svoja

djela i svoju dušu... Ako si bio dobar — srećno se smješkaš i milo ti je na srcu što nisi uzalud živio.

— Ako si bio kojom prilikom zao — e, onda ti potajice dušom poniru suze pokajnice. Žao ti je što nisi pametniji bio i što nisi znao cijeniti vrijednost pravog života.

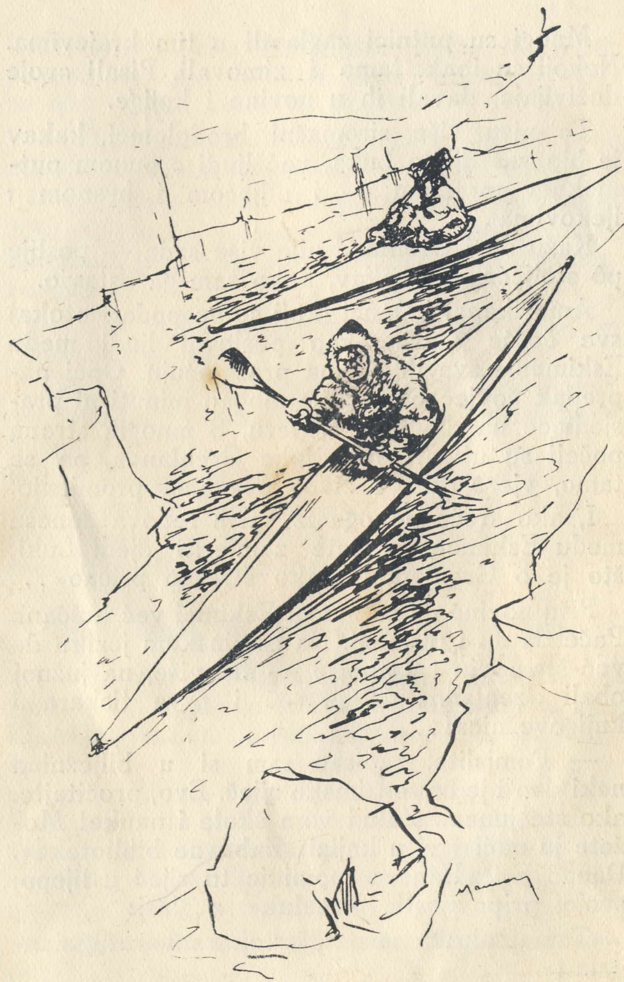
— Djeco, pomorci moji, pazite na sebe! Mislite na svoju starost — ne zaboravite na dušu, koja će mnogo puta kasnije preživati — da Bog prosti, upravo ko goveče — sva vaša djela, svu prošlost — cio vaš život — od početka do kraja...

Nama se nisu sviđale pouke djeda Luke. Vazda ih je nizao i korio svaki naš rđav postupak. Naše su misli još bile na Grenlandu, pa smo starca, iako je bio već krenuo svojoj kući, putem ispratili te ispitivali:

— Djedo Luka, jeste li kasnije išta čuli o Eskimima?... Moguće ste razgovarali s brodarima iz onih krajeva?!... Jeste li se navraćali ka onoj strani — i znate li nam još nešto reći o ledenom Grenlandu?!...

— Baš ste nasrtljivi — kao mušice!, ljutio se tobože stari pomorac. Silom hoćete večeras izvući iz mene cijelu ispovijed o tom snježnom ostrvu.

— Ne, nisam, na žalost, susreo više nikoga tko bi također boravio na Ledenom moru. Ali sam zato veoma rado čitao putopise smjelih istraživača sjevera i upravo se veselio svim vijestima koje su odanle dolazile.



Naše su misli još bile na Grenlandu

Mnogi su putnici zaglavili u tim krajevima. Nekoji su ipak tamo i zimovali. Pisali svoje doživljaje, davali ih u novine i knjige.

To nisu više siromašni brodolomci, kakav je bio vaš djedo Luka, već ljudi s punom putničkom spremom — i odjećom i hranom i ljekovima...

Kažu da i Grenland nije više sada — poslije pô stoljeća — onakav, kako sam ga ostavio.

Amerikanci i Danci (koji su gospodari otoka) sve češće dolaze kao poslovni ljudi među Eskimce i sve ih većma prosvjećuju. Opći napredak čovječanstva nije mogao minuti ni prasjedioce na dalekom sjeveru. S mnogih strana počeli su uticati na žitelje Grenlanda, pa se tamo, vjerojatno, i život posvema promjenio.

I, ako sreća nekoga iz vaših redova donese među Eskimce, vi ćete zamjeriti djedi Luki, što je o Grenlandu »tako strašno pričao«...

Pišu novine da su mnogi Eskimci već kršćani. Pače da su i pismeni. Na eskimskom jeziku da već štampaju i časopise — šta više, na južnoj obali Grenlanda da je već i prva tiskara i knjigovežnica!...

— Pomislite, zapisao sam si u bilježnicu neki dan i jednu eskimsku riječ. Evo, pročitajte, ako ste junaci! Zalud vam škole i nauke! Možete ju naći i vi u knjizi »Zabavne biblioteke«. Danac Erik Hansen spominje tu riječ u lijepoj svojoj pripovijesti »Arnaluk«, a glasi:

»Tamassakukussarpatdlartokarnaverutigssiangaluit«.

Ovo je, doduše, samo jedna riječ, a znači zapravo, kad ju prevedemo, čitavu rečenicu: »Sve su ovo vježbe da se ne pogrješi«.

— O, Bože, tko bi mogao znati, da ću čak i zapisivati eskimske poslovice i mudrolije.

— A znate li što me još veoma iznenadilo! Pišu knjige da na Grenlandu, u jednom primorskom prikrajku već ljudi ljeti sade krumpir i repu.

— Eto vidite! Napredak i čudesa svuda, pa i kod Eskimaca.

Tako nam je na domaku dobacio djedo Luka. Mahnuo nam rukom i kroz usku ulicu zakrenuo kući.

A u daljini već je davno pogasnulo večernje sunce, dok su žarki krijesovi vrcali kao zvjezdice širom oko Kvarnera i bacali po moru svoje trepetljike, zlaćane varnice...

Brodolomac mi još i danas leži na srcu

— Kuda ćete vojaci? — upitala nas jedra i rumena Ukrajinka, kad smo u Rusiji stigli na kijevsku stanicu i kupovali njene mliječne proizvode.

— U Sibiriju, tetice! — Što dalje od ratišta, time za nas bolje!... uzvraćali smo s više strana i poigravali cokulama po snijegu, jer je baš nedavno minuo Božić, a zima cijelo krajište obdarila debelim snijegom.

— Ali vi ćete, jadnici, tamo skapati od studeni!...

Kudagod smo prolazili, svi su nas žalostivo pogledali, kimali glavom i predosjećali da nas tamošnje vlasti šiljaju u očitu smrt.

Dva smo mjeseca miljeli teretnim vozom preko beskrajnih snježnih poljana Rusije, dok nismo napokon u podvečerje stigli u Tomsk, srce daleke Sibirije.

Kad smo redom, nujni i umorni, po gradu odmicali prema našem logoru, priskoči k meni prpošan dječarac te me samilosno zapita:

— Djedo, koliko imaš godina?!

— Četrdeset, sinko! — dobacih turobno.

A bilo mi je, zapravo, tek dvadeset i treća. Gusta brada ovila mi uvenule obraze, a iz očiju navirao bol i trepet žalosti.

No nijesmo nadugo ostali u Tomsku. Opet su nas vozom povezli još dalje prema istoku, još u veću snježnu osamu. Kad smo prešli Krasnojarsk, poslije nekoliko odugih stanica, rekli su nam da ćemo naskoro u »naše selo«.

Još nije pravo vlak ni pristao na određeno mjesto, a već su Sibirci, čupavi, mrki seljani, u velikim šubarama i širokim kožusima — nahrupili sa sviju strana da nas na svojim saonicama ponesu, preko dugih šumskih putova, u svoja samotna, zaboravljena sela.

Kad smo stigli onamo, Sibirci su nas objeručke dočekali. Starci, žene, djeca bili su presretni, ako su razumjeli koji naš odgovor. Naša odjeća, naše sitnice, stvarčice, riječi — u njima su izazivale veliku radoznalost. Svi su nam ukućani iskazivali zasebnu pažnju. Gostoljubivost. Odanost. Povjerenje i samilost.

— Ovaj ima bradu kao naš »baćuška car«! — smijale se brbljave domaćice i na mene upirale prstom.

— E, to ti je, znaš, jedan od »blagorodnih«! — tumačili Sibirci, potomci onih tužnih osuđenika, koje je majka Rusija kao zlikovce odbacila u ove daleke krajeve.

Koliko je bilo patnja, samoprijegora i očaja, dok su se jadni prognanici smirili na rubu sibirske prašume i savili ponovo svoja siromašna skrovišta?!

Što smo duže tamo boravili, više smo se privikavali na ondašnji život i sve većma pronicali u bit svojih dragih gostoprimaca.

Lijep je to bio život! (Sačuvaj Bože!) U skromnoj i zagušljivoj zemunici sjedio sam radi velike studeni cio dan. Postelja mi bijaše sastavljena iz brezovog kolja, a ispod nje zimovao je pijetao s nekoliko kokošaka. U predugoj noći ležiš, uzdišeš i smišljaš kada će te dobri Bog iz snježne pustoši vratiti u domovinu. Kad si najbolje zadrijemao, ispod tebe zaori pijevčev glas. Te sam se zime do mile volje naslušao njegovog pijeva, a o drugim stvarima ovom prigodom i ne želim govoriti.

No ipak bilo je tamo i radosnijih dana, kad su k nama dolazili urođenici sa sjevernih krajeva i kad su u »našem selu« tražili prenoćište.

Čim su se domaći psi znali uzlajati, nagađali smo da selom prolaze urođeničke saonice, uz duge povorke njihovih pasa-vozača.

Dok su jedni uzaludno lajali, plašljivo odmičući natraške, drugi su ozbiljno slijedili svojim smjerom, svjesni svoje važnosti i nadmoći.

Najmilije mi bijaše u takim zgodama lijegati na mekana, neučinjena krzna i, osjećajući vonj uginulih sjevernih životinja, slušati razgovore neobičnih došljaka. Što su češće dolazili, bili su mi sve bliži i sve radije sam boravio u njihovoj blizoći.

Šta više, urođenici su me pozivali u svoje predjele. Hvalili svoju sjevernjačku slobodu i čar njihovog ljeta. Neće zalaziti sunce skoro tri mjeseca s nebeskog obzorja. Obdariće me finim, mekanim krznom i do mile volje nahraniti masnom morskom ribom.

— Dođi! Trebamo i mi tamo učitelja. Naučićeš nam djecu govoriti i pisati ruskim jezikom, jer će im to kasnije, kad budu ovako polazili u grad, veoma koristiti.

— I kada ponovo nadođe zima i naša duga, duga noć — mi ćemo te zaogrnuti u topla krzna i dovesti natrag, kuda već budeš zaželio . . .

Nisam imao kuraže. Dobrodušni urođenici dalekog sjevera uzalud su me k sebi zvali. Čežnja za domajom, ljubav prema sebi i svojima nije mi dala da se otisnem u neznani kraj.

Kad je nadošlo proljeće i užasi rata preoteli mah u cijelom svijetu, požalio sam često što se nisam odazvao urođeničkim željama i što nisam tih godina proboravio među svijetom, koji ne

zna što je rat i gdje se nikad nisu osjetile njegove suze i uzdasi.

Hodao sam slobodno selom, obilazio ljude, slušao njihove razgovore i sa strahom gledao u sibirsku prašumu koja nas je sa svih krajeva ovijala.

Nisam mogao ni maknuti u te čarobne predjele, jer su me komarci, kao gusti oblaci, na svakom koraku progonili i, zapravo, živog izjedali.

Iz šume je dolazio čarobni dah tišine i vonj razbuđene prirode. Čulo se grgokotanje potočaka, ali daleko, daleko. Tu sam nalazio žute ljiljane, perunike, maćuhice . . . sve ono cvijeće, što mi je majka u bašti proljećem gajila. Bilo je sitnijeg oblika, ojednake boje, ali zato daleko nježnijim dahom opijala me njegova snaga. I cvijeće, kao i pjesma, jače je u osami i u tuzi. Ono nas liječi — Ono je vrednije! . . .

Nisam ga svijao u kiticu. Radije sam dopuštao da nesmetano cvati, da se množi i da živi u slobodi.

Noći skoro ni tamo nije bilo. Rumen zapadna i istočna grlile se na istoj strani i ja sam svakog dana čeznutljivo posmatrao kako večernji suton prelazi u zoru. Mogao sam cijelu »noć« sjediti vani, čitati i pisati, a bez bojazni da si kvarim oči.

Nikada ovo ne mogu zaboraviti. Prašuma i dani bez noćne tame sjeli su na dušu mog mladenaštva. Osjetio sam u tim časovima potpunu životnu osamljenost. — Ko da sam bio negdje

na dalekom otoku, daleko bačen od svijeta, sâm samcat — bez nade u povratak, bez vjere u budućnost...

I što sam mogao u tim danima činiti, već svoju dokonost skraćivati pišući kojekake zapise. Ne samo da sam ispisivao riječi, nego sam i crtao u svoju bilježnicu koješta i tako barem nečim liječio golemu dosadu, koja me neprestance mučila.

Sada će vam biti jasno, zašto sam ispisao i »Brodolomca na Ledenom Moru«. Kad pročitate ovu pripovijest, moći ćete razumjeti zašto su mi mili i dragi sjeverni urođenici i koje sam osjećaje imao u duši, kad sam djeda Luku srećno povratio na žalove dragog mu zavičaja.

Bio je tamo u zaselku neki stari mlinar, Sergej Jefimović. Čudaković. Samac. Upravo divljak u svojoj vodenici, blizu šume, a dosta daleko od ostalih koliba. Ne znam ni kako, ni kada, ali smo se upoznali — šta više, prilično i združili. Nije Sergej bio ni tako mrk, ni tako krut — kako mi se u prvi mah pričinjao. Boravio sam kod njega u posljednje doba najčešće, on mi je dao mrežicu za lice da se obranim od komaraca — a spoznao sam da taj samotni starac ima mnogo doživljaja na srcu i da od njega mogu mnogo toga i čuti i naučiti.

Sergej Jefimović je bio pravi brodolomac — On je pohodio Grenland i Eskimce. On je obišao sve one krajeve i pod starost smirio se na rubu sibirske prašume...

Svoje zapise, pa i »Brodolomca na Ledenom Moru« morao sam ušiti u stare, velike svoje čizme — da me putem u domovinu ne osumnjiče i ne strpaju kao raznosioca opasnih vijesti u zatvor.

Kad sam srećno prekriomčario svoje zapise, našao sam kod kuće u čizmama samo pregršt samljevenih žućkastih listića.

Žao mi je bilo!.. To mi je jedino bogatstvo iz onih krajeva!...

A da još i danas žalim za potonjom neprilikom — neka vam svjedoče ulomci ove nezaboravljene pripovijesti.